

De gerechtelijke organisatie in de heerlijkheden Veldwezelt en Kesselt

-----Rombout Nijssen-----

Onderhavige tekst vormt de inleiding op de pas verschenen brochure "Inventarissen van de archieven van de Schepenbank en van de Onze-Lieve-Vrouwbank van Veldwezelt en Kesselt" van Rombout Nijssen, archivaris aan het Rijksarchief te Hasselt.¹

De geschiedenis van Veldwezelt en Kesselt in het Ancien Régime verloopt parallel. Samen hadden zij één schepenbank. Vanouds behoorden beide gemeenten tot het domein van de graven van Loon¹, dat in 1361 in zijn geheel in bezit werd genomen door de bisschoppen van Luik. Concreet betekende dit voor Veldwezelt en Kesselt dat het dorp van dan af beheerd werd van uit Luik. De bisschoppen vertrouwden de praktische werkzaamheden in verband met het beheer en het bestuur van de heerlijkheden in hun domein aan twee verschillende instellingen toe. Het financieel beheer van dit domein, dat de *Bisschoppelijke Tafel* genoemd werd, was oorspronkelijk toevertrouwd aan plaatselijke ontvangers die ondergeschikt waren aan een ontvanger-generaal. Vanaf het begin van de zestiende eeuw stonden deze ontvangers onder het gezag en toezicht van de bisschoppelijke *Rekenkamer*². De inning van de inkomsten van de *Bisschoppelijke Tafel* in Veldwezelt en Kesselt behoorde tot het domein van de bisschoppelijke ontvanger in Maastricht³. Bestuurstaken die elders door een plaatselijke heer werden uitgevoerd, vormden in de bisschoppelijke heerlijkheden het activiteitenterrein van de *Geheime Raad*. Deze vergadering van raadgevers van de bisschop in bestuurszaken groeide uit tot het centrale regeringsorgaan van het prinsbisdom Luik en stond de bisschop tegelijk bij in de uitoefening van zijn bestuurlijke bevoegdheden als plaatselijke heer in de heerlijkheden van zijn domein.

Deze situatie duurde tot in 1680. In dat jaar verpandde de *Rekenkamer* een aantal heerlijkheden aan particuliere heren. Op 20 januari werden bijvoorbeeld Eigenbilzen en Gellik verpand aan baron Ernest Willem de Heusch⁴. Op 26 april 1680 werden Veldwezelt en Kesselt verpand aan Antoon Vaes van Maastricht⁵. De verpanding van een heerlijkheid hield in dat de vorst, in ruil voor een intrestloze lening met een onbepaalde looptijd, zijn heerlijke rechten en inkomsten afstond aan een particulier. Kapitaalkrachtige personen konden zich op die wijze verzekeren van een goede opbrengst van het geld dat zij investeerden. Voor sommige *nieuwe rijken* betekende de verwerving van een heerlijkheid een belangrijke sociale promotie. Niet zonder trots gingen burgers dan de titel van heer voeren.

Bij de verpanding van Veldwezelt en Kesselt hield de bisschop zichzelf, zijn opvolgers en het kathedraalkapittel, het recht voor op elk gewenst ogenblik een einde te kunnen maken aan de verpanding door terugbetaling van de pandsom aan Vaes of zijn erfgenamen. In verpandingsakte werd voorts vastgelegd dat de nieuwe heer voortaan de schout, schepenen en schepensecretaris mocht aanstellen zodra er plaatsen vacant zouden komen. De nieuwe pandheer en zijn bedienden werden vrijgesteld van bijdragen aan de militaire lasten die de dorpen in de

¹ Rombout NIJSSSEN, *Inventarissen van de archieven van de schepenbank en van de Onze-Lieve-Vrouwbank van Veldwezelt en Kesselt*, Brussel, 2000, 53 blz. (reeks Rijksarchief te Hasselt, Inventarissen 42). *Zie p. 202*
Verzendingskosten inbegrepen kost de inventaris 200 frank. Bestellen bij de Dienst Publicaties van het Rijksarchief in Brussel, tel. 02/513 76 80.

toekomst zouden moeten dragen: wachtverplichtingen, leveringen van transportmiddelen en voorzien in logement van voorbijtrekkende legers waren er voor hen niet meer bij.

Minder gebruikelijk was de bepaling dat de pandheer zijn nieuwe heerlijkheid als leen moest verheffen van het *Leenhof van Luik*⁶. De *Rekenkamer* werd aangeduid als enige competente rechter in eventuele geschillen met betrekking tot deze verpandingsovereenkomst.

Van dan af kenden Veldwezelt en Kesselt een turbulente geschiedenis. Media 1689 was Antoon Vaes overleden en daagde een andere geïnteresseerde op om de heerlijkheid in pand te nemen: baron Godfried Ulrik de Lamargelle, kanunnik van het Luikse kathedraalkapittel, proost van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel van Maastricht en vertrouweling van Jan-Lodewijk van Elderen, de nieuwe prinsbisschop die in 1688 gekozen was⁷. Voor een man in zijn positie was het niet moeilijk de *Rekenkamer* ervan te overtuigen dat zij de heerlijkheid aan de erfgenamen van wijlen Antoon Vaes moest onttrekken om haar aan hem toe te vertrouwen⁸. Op 30 juli stemde het Luikse kathedraalkapittel met de overdracht van de pandheerlijkheid aan de proost van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel in. De familie Vaes werd gesommeerd het pandgeld weer te komen ophalen. Op 5 oktober 1689 droegen Anne Marie Spewart, weduwe Vaes, en haar zoon André Jozef Vaes, hun rechten op Veldwezelt en Kesselt ten overstaan van de *Rekenkamer* aan de baron de Lamargelle over. Vervolgens werd op 11 oktober in Veldwezelt de officiële overdracht van de heerlijkheid aan de kanunnik georganiseerd. In aanwezigheid van de schepenen van de hoofdbank of schepenenbank en van de schepenen van de Onze-Lieve-Vrouwbank droeg Paul Jean Preudhomme de Borre, secretaris van de *Rekenkamer*, de heerlijkheid over aan de vertegenwoordiger van baron de Lamargelle: kanunnik Clerx, scholaster van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Maastricht. Op 15 oktober tenslotte verhiel baron Godfried Ulrik de Lamargelle de heerlijkheid voor het *Leenhof van Luik*. Hiermee waren alle noodzakelijke formaliteiten vervuld, en kon de proost van Onze-Lieve-Vrouw zich heer van Veldwezelt en Kesselt noemen.

Erg gehecht raakte de Lamargelle niet aan zijn nieuwe heerlijkheid. Op 19 juli 1692 deed hij zijn heerlijke rechten over aan Laurent Moors, schout van Veldwezelt en Kesselt en inwoner van dat laatste dorp. Zowel de kanunnik als de schout verzuimden de Luikse *Rekenkamer* of het *Leenhof* van de overdracht op de hoogte te brengen. Officieel bleef de Lamargelle zich ook als de plaatselijke heer gedragen. Op 23 januari 1695 stelde hij Jan Essers nog aan tot schepen⁹. Op zijn beurt verkocht Laurent Moors de heerlijkheid op 10 augustus 1698 aan zijn neef Egbert Schrammen, brouwer te Maastricht. Deze verkoop werd vastgelegd in een akte, die werd opgesteld door notaris H.M. Schaepen van Maastricht. Het was de ontvanger van de Luikse *Rekenkamer* in Maastricht die de aandacht van de *Rekenkamer* vestigde op hetgeen er buiten medeweten van de overheid met de heerlijkheid gebeurde. In 1699 werd in opdracht van deze instelling een onderzoek uitgevoerd naar het gebeurde. Hierdoor kwam ook aan het licht dat het Maastrichter Onze-Lieve-Vrouwkapittel getracht had de heerlijkheid bij het beneficium van de proostdij te voegen en haar zo op te nemen in haar patrimonium. Bovendien greep het Maastrichter kapittel elke gelegenheid aan om de bevoegdheid van de schepenenbank te betwisten en haar eigen Onze-Lieve-Vrouwbank meer bevoegdheden toe te dichten dan zij in werkelijkheid had. Het kapittel had zelfs aan Schrammen aangeboden zijn aanspraken af te kopen en hem tegelijk het schoutsambt te laten behouden. Schrammen zag in dat zijn aanspraken op de heerlijkheid een deugdelijke formele grondslag misten. Kanunnik de Lamargelle, ondertussen suffragaanbisschop van het aartsbisdom Keulen, had zelfs altijd geweigerd de overdracht aan Laurent Moors op papier te zetten, en weigerde nog in 1700 een document in die zin op te stellen.

Schrammen koos eieren voor zijn geld en liet op 10 februari 1700 in een notariële akte vastleggen dat hij van zijn aanspraken afzag ten voordele van de *Rekenkamer*, die hem eerst schadeloos had gesteld¹⁰. Ondertussen was het bestuur van de heerlijkheid weer bij de *Bisschoppelijke Tafel* gevoegd¹¹ en op 23 september door de *Rekenkamer* in pand gegeven aan André van Buren, haar ontvanger in Maastricht¹². In de akte die bij deze uitbesteding werd opgesteld, werd gestipuleerd dat de nieuwe bestuurder een nieuw register moest aanleggen van de inkomsten die de *Rekenkamer* in Veldwezelt en Kesselt toekwamen. Deze domaniale inkomsten werden overigens expliciet niet in de verpanding aan Van Buren opgenomen. Zij moesten bij de inkomsten van de bisschoppelijke ontvangerij in Maastricht gevoegd worden.

Op 10 oktober 1698 had Van Buren de heerlijkheid officieel in bezit genomen, in aanwezigheid van de schepenen. Tegelijkertijd nam hij zelf het schoutsambt en een schepenambt op¹³. Hij moest echter wachten tot na het overlijden van Laurent Moors, voordat hij beide ambten daadwerkelijk kon gaan uitoefenen¹⁴.

In 1708 werd Van Buren door de *Keizerlijke Rekenkamer van Luik* uit zijn pandheerschap en schoutsambt ontzet, en werden beide functies aan notaris Jacob A Cruce toevertrouwd. Van Buren vocht zijn afzetting echter met succes aan¹⁵.

In februari 1727 moest Laurent Van Buren, de oudste zoon van Andreas Van Buren, het pandheerschap weer aan de *Rekenkamer* afstaan. Het pandgeld kreeg hij op 2 februari terug¹⁶. Op 12 juli van dat jaar verpandde de *Rekenkamer* de heerlijkheid aan Jacques Erard de Foullon, raadsheer in het *Leenhof* van Luik, die op 29 augustus 1727 in Veldwezelt tegenover de schepenen bezit nam van de heerlijkheid¹⁷. Bij de verpanding aan de Foullon was er van een verheffing voor het *Leenhof* geen sprake meer. Later kwamen Veldwezelt en Kesselt in handen van de familie de Stockem.

De grens van de territoriale bevoegdheid van de schepenbank viel samen met de gemeentegrenzen. In dit gebied sprak de schepenbank recht in geschillen tussen de inwoners en in geschillen over goederen in haar ressort. De schepenbank van Veldwezelt en Kesselt maakte deel uit van het appel- en rechargeressort van de *Buitenbank van Bilzen*. Dat betekende dat partijen in een burgerlijk geding bij de *Buitenbank van Bilzen* beroep konden aantekenen tegen een vonnis van de plaatselijke schepenbank. In criminele processen moesten de schepenen een *recharge* vragen aan de schepenen van de *Buitenbank van Bilzen* voordat zij een verdachte *apprehensibel* mochten verklaren (een aanhoudingsbevel uitvaardigen), hem mochten ondervragen met of zonder tortuur of voordat ze hem mochten vrijspreken of veroordelen. In criminele zaken was er tegen een vonnis op *recharge* van de schepenen van Bilzen geen beroep mogelijk. In burgerlijke zaken bestond na beroep bij de *Buitenbank* nog de mogelijkheid om bij de *Leenzaal van Kuringen* in beroep te gaan¹⁸. Boven de *Leenzaal van Kuringen* stonden enkel nog de centrale gerechtshoven van het Duitse keizerrijk: het *Rijkskamergerecht*¹⁹ en de *Rijkshofraad*. Hier kon tegen een vonnis van de *Leenzaal* beroep aange tekend worden indien de waarde van het betwiste goed de appeldrempel bereikte²⁰.

Voorts verrichtten de schepenen zogenaamde volontaire of vrijwillige rechtspraak: zij registreerden overeenkomsten tussen inwoners van hun ressort of overeenkomsten betreffende goederen in hun ressort. Akten die voor een andere instantie - een andere schepenbank, een leen- of laathof, een notaris of een particulier - verleden waren, werden op verzoek van partijen of belanghebbenden ook door de schepenbank geregistreerd. Het toezicht op het beheer van weesgoederen werd eveneens tot de volontaire rechtspraak gerekend.

Naast deze gerechtelijke bevoegdheden oefende de schepenbank administratieve bevoegdheden uit, waaronder het toezicht op de verkiezingen van de dorpsmeesters²¹, het toezicht op het beheer van de gemeentefinanciën en het afnemen en registreren van de eed van plaatselijke functionarissen, waarvan de veldwachter²² en de jachtwachter²³ de voornaamsten waren.

Een volledig bemande schepenbank telde zeven schepenen. Zij waren de eigenlijke rechters of *oordeelvindders*, die in gezamenlijk overleg en na het aanhoren van de argumenten van de partijen en eventueel van een externe rechtsgeleerde, het vonnis formuleerden. Doordat er na het overlijden of het ontslag van een schepen niet altijd dadelijk in zijn opvolging werd voorzien, waren er wel eens minder schepenen in functie. Het kwam voor dat er op zittingen van de schepenbank onvoldoende schepenen opdaagden om geldig recht te spreken. In dat geval werden de zaken verdaagd tot de volgende zitting of werden andere personen die met het plaatselijk recht vertrouwd waren gevorderd om op één van de schepenstoelen plaats te nemen. Op 13 januari 1717 bracht de chronische afwezigheid van een aantal schepenen op de gerichtsdagen de bewindsheer Van Buren ertoe Geurt Geurts tot achtste schepen aan te stellen²⁴.

De aanstelling van de schepenen was een bevoegdheid van de plaatselijke heer²⁵. Zolang Veldwezelt en Kesselt tot het domein van de *Bisschoppelijke Tafel* behoorde, werden er aanstellingsbrieven namens de bisschop verleend in de *Geheime Raad*. Wanneer de bisschopszetel vacant was, in de periodes tussen het overlijden van een bisschop en de installatie van zijn opvolger, werden zijn bestuurlijke taken, waaronder het aanstellen van schepenen, uitgeoefend door de deken en het kapittel van Sint-Lambertus in Luik. Vanaf de verpanding in 1680 werden de schepenen door de particuliere heren aangesteld²⁶.

Voorzien van zijn aanstellingsbrief moest de nieuwe schepen zich aandienen bij de schepenbank om zijn aanstelling te laten registreren en de ambtseed af te leggen. In principe kon de heer ook persoonlijk de nieuwe schepen vergezellen naar een vergadering van de schepenbank en hem daar mondeling voorstellen²⁷. In Veldwezelt en Kesselt is geen geval bekend waar van deze regeling gebruik gemaakt werd.

Eens aangesteld en in de eed gesteld kon een schepen niet meer afgezet worden²⁸, behalve na een veroordeling voor machtsmisbruik. Wie tot schepen werd aangesteld kon de functie weigeren. Ook nadat hij de eed had afgelegd kon hij zelf op elk moment zijn ambt weer neerleggen.

De schout trad op als voorzitter van de schepenbank. Hij leidde de gerechtszittingen en zag toe op de uitvoering van de vonnissen. Daarnaast trad hij op als gerechtsofficier die overtreders van plaatselijke keuren vervolgde en hen voor de schepenbank daagde. In de regel vervolgde de schout overtredingen waar een boete van niet meer dan drie gulden op stond²⁹.

Evenals de schepenen werd de schout door de plaatselijke heer aangesteld. Anders dan de schepenen echter werd hij niet voor het leven aangesteld, maar kon de heer hem op elk moment door een ander vervangen³⁰. Zolang de heerlijkheid door de *Bisschoppelijke Tafel* werd beheerd, werd de schout in de *Geheime Raad* namens de bisschop aangesteld. Laurens Moors, die de pandheerlijkheid in 1692 verwierf, was zelf schout. Zijn opvolgers Andreas en Laurent Van Buren vervulden ook zelf het schoutambt. Jacques Erard de Foullon, raadsheer in het *Leenhof* van Luik en vertegenwoordiger van de adel in de Staten van Luik en Loon, koos ervoor onmiddellijk nadat hij de heerlijkheid in 1727 verworven had, een nieuwe schout aan te stellen. Zijn keuze viel op E. Vandermaesen, schepen van Vliermaal³¹.

Ook de latere schouts werden door de pandheren aangesteld³². In de aanstellingsbrieven voor Joris Caenen in 1741 en Frans Groutaers in 1756 werd expliciet vermeld dat de heer zich het recht voor-behield de aanstelling op elk willekeurig ogenblik te kunnen intrekken³³.

Voorts was er aan elke schepenbank een secretaris verbonden. De secretaris werd evenals de schepenen door de plaatselijke heer aangesteld. De secretaris vervulde tegelijkertijd een schepenfunctie. Hij nam het secretariaatswerk en de archiefzorg voor zijn rekening. Hij registreerde de rechtszittingen in het rolregister en de akten van volontaire rechtspraak in het gichtregister. Op verzoek van belanghebbenden leverde hij afschriften uit de registers af en verder verrichtte hij alle schrijfwerk dat in de gerechtelijke procedures te pas kwam: hij registreerde ingeleverde processtukken en copieerde de nodige stukken wanneer de schepenen in een proces *recharge* vroegen of wanneer er bij de *Buitenbank van Bilzen* in beroep gegaan werd. De secretaris verrichtte deze werkzaamheden onder het gezag van de schepenen en onder hun verantwoordelijkheid. De secretaris moest zijn taken persoonlijk uitoefenen of met instemming van de schepenen een plaatsvervanger aanstellen. Het merendeel van de schepenbanken belastte haar secretaris ook met het beheer van de schepenbankfinanciën³⁴.

Naast de schout, de schepenen en de secretaris was aan de schepenbank ook een gerechtsbode verbonden. In Veldwezelt en Kesselt stelden de schepenen de gerechtsbode aan³⁵. In andere Loonse heerlijkheden stelden de heer zelf of de schout hem aan.

De gerechtsbodes verrichtten de dagvaardingen, zij voerden beslagleggingen uit, zij kondigden heerlijke en vorstelijke ordonnanties aan en moesten op elke gerechtszitting aanwezig zijn. Voorts waren de gerechtsbodes gemachtigd om officiële vaststellingen van overtredingen te doen. Wanneer zij een overtreding vaststelden moesten zij binnen de 48 uren de schout of de drossaard inlichten³⁶.

De gerechtsbode deelde die laatste bevoegdheid met de jachtwachter. Deze functionaris was strikt genomen geen medewerker van de schepenbank. Hij legde wel, evenals de veldbode die in dienst was van de gemeente, een ambtseed af voor de schepenbank. Anders dan de gerechtsbodes werkte hij niet onder het gezag van de schepenen, maar onder dat van de persoon die hem had aangesteld. Dit kon zowel de plaatselijke heer als een particulier zijn, die toezicht wilde laten houden op zijn jachtterreinen. Voor Veldwezelt en Kesselt beschikken we enkel over gegevens uit de eerste helft van de achttiende eeuw, toen de jachtwachter door de pandheer werd aangesteld³⁷.

De veldbode stond in dienst van de gemeente. In Veldwezelt en Kesselt werd hij door de heer³⁸ of door de drossaard³⁹ aangesteld. In één geval, in 1794, werd bij de registratie van de eedaflegging van de veldbode expliciet vermeld dat de drossaard de veldbode aanstelde die de dorpsmeesters van Veldwezelt hem hadden voorgedragen⁴⁰.

De drossaard was de gerechtsofficier die verdachten van misdrijven waar een boete van meer dan drie gulden of een lijfstraf op stond, vervolgde. Zolang de heerlijkheid beheerd werd door de *Bisschoppelijke Tafel*, werd de drossaardsfunctie er uitgeoefend door de drossaard van het ambt Bilzen en zijn luitenant-drossaards⁴¹.

Door de registratie van de verpanding van Veldwezelt en Kesselt aan Antoon Vaes in 1680, kwam er een einde aan de gerechtelijke bevoegdheid van de hoogdrossaard en luitenant-drossaard van Bilzen in de heerlijkheid. Deze bevoegdheid berustte voortaan bij de pandheer, die de keuze had om zelf de functie van hoge gerechtsofficier uit te oefenen, of een eigen

drossaard aan te stellen. Vaes, Moors en de Van Burens kozen voor het eerste, terwijl de Foullon en de Stockem er voor opteerden een drossaard aan te stellen. De drossaard vertegenwoordigde als hoogste ambtsdrager in de heerlijkheid de pandheer zelf. Hij werd niet voor het leven aangesteld, maar kon naar het inzicht van de pandheer ten allen tijde door een ander vervangen worden.

Partijen konden zich voor de schepenbank laten vertegenwoordiger door een *geadmitteerde* facteur of voorspreker. Kandidaat-facteurs richtten een verzoek tot *admissie* tot de schepenbank waarna schout en schepenen samen besloten of de kandidaat aanvaard kon worden. Was het advies positief, dan kon de nieuwe facteur de ambtseed afleggen en zijn ambt uitoefenen.

De schepenbank was niet de enige instelling in Veldwezelt en Kesselt met gerechtelijke bevoegdheid. Een aantal laathoven beheerde de goederen die ooit door grootgrondbezitters in cijns waren uitgegeven. Daarvan afgeleid was hun bevoegdheid inzake civiele en vrijwillige rechtspraak over dezelfde goederen: zij beslechtten geschillen over het bezit van deze goederen en registreerden akten van overdracht of rentecreaties op deze goederen. De taken die bij de schepenbank werden uitgeoefend door schout en schepenen, werden in het laathof vervuld door de meier en de laten. De meier en de laten werden aangesteld door de bezitter van het laathof. Zoals bij de schepenbank werd het schrijfwerk aan een secretaris toevertrouwd.

Na de schepenbank, destijds ook *hoofdbank* genoemd, was de Onze-Lieve-Vrouwbank de voornaamste gerechtelijke instelling in de heerlijkheid. In dit hof werden de cijnzen van het Maastrichtse Onze-Lieve-Vrouwkapittel geïnd. Het kapittel inde in Veldwezelt en Kesselt cijnzen op en belangrijk deel van de gronden, en een groot deel van de gemeentenaren was haar cijnsplichtig. De Onze-Lieve-Vrouwbank had, evenals de schepenbank, het recht om haar onderhorigen samen te roepen in een voogdgeding⁴². Bovendien beweerde de Onze-Lieve-Vrouwbank het Luikse recht te volgen. Omdat de schepenbank het Loonse recht volgde, zag de Onze-Lieve-Vrouwbank hierin een argument om tot het einde van het Ancien Régime een grote onafhankelijkheid ten opzichte van de schepenbank te bewaren. Bevoegdheidsconflicten met de schepenbank, die haar niet meer rechten wilde toekennen dat elk ander cijnshof, waren legio⁴³.

Wanneer de schepenen van de Onze-Lieve-Vrouwbank door de onveiligheid van de wegen verhinderd werden in Veldwezelt te vergaderen, dan gingen de genachten in de kapittelgebouwen in Maastricht door⁴⁴. In Veldwezelt vergaderde de *bank* in 1721 in de woning van Jan Swinnen, één van haar cijnsplichtigen, die een woning bij de kerk betrok⁴⁵.

De aanhechting van het prinsbisdom Luik bij Frankrijk op 1 oktober 1795 en de afschaffing van de oude gerechtelijke instellingen met de oprichting van nieuwe hoven en rechtbanken in december 1795 - januari 1796 betekenden het einde van de oude schepenbanken en laathoven in het Loonse. De laatst geregistreerde zitting van de schepenbank dateert van 23 maart 1796⁴⁶.

noten

- ¹ J. BAERTEN, *De kaart van het graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijk domein - De steden*, in *Limburg*, 1965, XLIV, p. 190-236; ID., *Het graafschap Loon (11de-14de eeuw) - Ontstaan - Politiek - Instellingen*, (Maaslandse Monografieën, 9), Assen, 1969, p. 105.
- ² G. HANSOTTE, *Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège aux temps modernes*, Brussel, 1987, p. 93-97.
- ³ E. FAIRON, *Inventaire des archives de la Chambre des Comptes*, (Archives de l'Etat à Liège. Inventaires, 16), Tongeren, 1937, p. 43.
- ⁴ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 119, f° 58 r°.
- ⁵ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 119, f° 64v°.
- ⁶ Op 14 maart 1681 nam Antoon Vaes tegenover het *Leenhof* van Luik officieel bezit van de heerlijkheid: Rijks-archief te Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 123.
- ⁷ J. DARIS, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XVIIe siècle. Tome II*, anastatische herdruk, Brussel, 1980, p. 216.
- ⁸ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 123.
- ⁹ *Schepenbank*, nr. 27, f° 35 r°-v°.
- ¹⁰ Akte van 2 februari 1700, verleden voor notaris H.M. Schaeppen van Maastricht. Zie Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 123.
- ¹¹ *Schepenbank*, nr. 40, f° 53 r°: "de bisschop die heerlyckheit en tytel heeft geunieert aen sijne bisschoppelijcke taefel door desselfs Rekenamere tot Luyck en dat de administratie oft bewintheerschappe met alle het utile is gecedeert aen den voors. heere van Buren voor den interesse van tgelt dat hy tot die inlossinge, degageringe oft reunie heeft gefurneert volgens acte van dato den 23 september 1698 alhier geregistreert."
- ¹² *Schepenbank*, nr. 27, f° 85 v° - 87 v°.
- ¹³ *Schepenbank*, nr. 27, f° 85 v° - 87 v°.
- ¹⁴ *Schepenbank*, nr. 40, f° 53 r°.
- ¹⁵ *Schepenbank*, nr. 40, f° 98 r° - 100 r°.
- ¹⁶ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 119, f° 147 v° - 149 r°.
- ¹⁷ *Schepenbank*, nr. 43, f° 41 v° - 42 r°.
- ¹⁸ H. COPPENS, *Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen*, (Rijksarchief Hasselt. Inventarissen, 13), Brussel, 1976, p. 14-15.
- ¹⁹ Zie P.L. NEVE, *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden. Competentie - territoir - archieven*, Assen, 1972, 594 p.
- ²⁰ Vanaf 1548 was de drempel voor appel op de *Leenzaal van Kuringen* vastgesteld op 50 gulden Brabants. Het minimale bedrag voor appel op de Rijksgerichten was in 1518 vastgesteld op 600 gulden voor onroerende en op 300 gulden voor roerende goederen. In 1521 werden deze bedragen opgetrokken tot respectievelijk 1200 en 600 gulden en in 1721 tot 1800 gulden en 900 gulden voor respectievelijk onroerende en roerende goederen. Zie H. COPPENS, *Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen*, p. 15-16; G. HANSOTTE, *Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège*, p. 180.
- ²¹ *Schepenbank*, nr. 43, f° 88 r°.
- ²² *Schepenbank*, nr. 27, f° 102 v° - 103 v°; nr. 40, f° 33 v°; nr. 42, f° 10 v°; nr. 43, f° 109 r°; nr. 44, f° 45 r° - v°; nr. 46, f° 68 v°.
- ²³ *Schepenbank*, nr. 44, f° 45 r° - v°.
- ²⁴ *Schepenbank*, nr. 41, f° 116 v°.
- ²⁵ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Namen-Bouillon, 1770-1772, Livre I, Titre XLIV, art. 12.
- ²⁶ *Schepenbank*, nr. 27-30; 39-46.
- ²⁷ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre XLIV, art. 14-15.
- ²⁸ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre XLIV, art. 16; Livre II, Titre XXXI, art. 9-11.
- ²⁹ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre LXIII, art. 2, 5-6.
- ³⁰ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre LXIII, art. 8.
- ³¹ *Schepenbank*, nr. 43, f° 92 v°.
- ³² *Schepenbank*, nr. 28, f° 7 v° - 8 r°; nr. 29, f° 8 r°; nr. 44, f° 67 r° - v°; f° 108 v°.
- ³³ *Schepenbank*, nr. 29, f° 8 r°; nr. 44, f° 108 v°.
- ³⁴ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre LII, art. 8-9; 12-14; 17-19.
- ³⁵ *Schepenbank*, nr. 27, f° 24 r°; nr. 45, f° 205 r°; nr. 46, f° 38 r°; f° 66 r°.
- ³⁶ D.F. SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre LVI, art. 1, 8, 20.
- ³⁷ *Schepenbank*, nr. 44, f° 45 r° - v°.
- ³⁸ *Schepenbank*, nr. 27, f° 102 v° - 103 r°; nr. 42, f° 10 v°; nr. 44, f° 45 r° - v°.
- ³⁹ *Schepenbank*, nr. 43, f° 109 r°; nr. 46, f° 68 v°.
- ⁴⁰ *Schepenbank*, nr. 46, f° 68 v°.
- ⁴¹ Het prinsbisdom Luik was verdeeld in drossaardsambten, waarbinnen de bisschoppelijke hoogdrossaard aan het hoofd stond van de militaire en bestuurlijke organisatie en tegelijk als hoge gerechtsofficier optrad tegen verdachten van criminele feiten. In de praktijk lieten de hoogdrossaards zich vervangen door luitenant-drossaards en substituut-luitenant-drossaards. Het drossaardsambt Bilzen strekte zich uit in het zuidoosten van het graafschap Loon, van Gellik in het noorden tot Val in het zuiden en van Bilzen tot Veldwezelt. Zie G. HANSOTTE, *Les institutions politiques de la principauté de Liège*, p. 37, 99-101; J. HELSEN, *De drossaard in het graafschap Loon in de tweede helft van de achttiende eeuw*, onuitg. lic. verhandeling, Leuven, 1979, XIII + 176 p.
- ⁴² *Onze-Lieve-Vrouwbank*, nr. 2, f° 1; nr. 20.
- ⁴³ Het feit dat voor de Onze-Lieve-Vrouwbank voorgedragen georganiseerd werde, dat daar keuren werden voorgelezen die bepalingen van algemene politonele strekking bevatten, en ook dat de Onze-Lieve-Vrouwbank officiële opmetingen van percelen organiseerde en daartoe landmeters *admitterde*, leidde meermaals tot conflicten met de schepenbank en de pandheren, die dit alles tot hun exclusieve bevoegdheden rekenden. Bovendien was de schepenbank van oordeel dat de Onze-Lieve-Vrouwbank het Loonse recht moest volgen en daardoor in contentieuze zaken aan haar ondergeschikt was. De Onze-Lieve-Vrouwbank van haar kant betwistte de schout en de schepenbank de bevoegdheid om de wegen en waterlopen te visiteren in die delen van het dorp die cijns-plichtig waren aan het Onze-Lieve-Vrouwkapittel.
- ⁴⁴ *Onze-Lieve-Vrouwbank*, nr. 20.
- ⁴⁵ *Onze-Lieve-Vrouwbank*, nr. 21.
- ⁴⁶ *Schepenbank*, nr. 132.